

УДК 373.3.015

НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї І ШКОЛИ ЯК ОДНА ІЗ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.

Овод Юлія Василівна
м.Хмельницький

В статті проаналізовано підходи до вирішення проблеми успішної взаємодії сім'ї і школи в сучасних умовах. Розглянуто класифікацію сімей, особливості сучасної сім'ї, мету, завдання та принципи сімейного виховання. Автором доведено, що важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи є співробітництво школи і сім'ї, яке передбачає належний рівень педагогічної культури батьків. Тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх соціальними педагогами до виховної роботи.

Ключові слова: виховання, взаємодія школи та сім'ї, співробітництво, педагогічна освіта, педагогічна культура.

Актуальність теми. Серед усіх геніальних винаходів людства одне з провідних місць посідає сім'я, родина – група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом.

Коріння історії української родини сягає в сиву давнину. Адже сім'я з її побутом, тобто загальним укладом життя, сукупністю виховних звичаїв і традицій, складалася упродовж багатьох століть і зміцнювалася в ході перебігу історичного розвитку людства.

Родинне виховання дітей відбувалося в контексті життя і потреб сім'ї. На цьому ґрунті й постала народна педагогіка, провідними виховними засобами якої стали поведінка і вчинки батьків, рідна мова, праця, фольклор, родинно-побутова культура, народні звичаї і традиції, мистецтво, ремесла й промисли, вірування, свята, обряди, символи, дитячі ігри та іграшки[1].

Метою статті є висвітлення особливостей взаємодії батьків та соціального педагога у виховному процесі.

Аналіз досліджень та публікацій. Для вирішення проблеми успішної взаємодії сім'ї і школи в сучасних умовах доречно звернутися до досвіду минулих поколінь, оскільки в різні часи це питання привертало увагу філософів, педагогів, психологів, соціологів (Т.Кампанелла, Ж.-Ж.Руссо, А.Дистервег, Й.Песталоцці, Г.Сковорода, К.Ушинський, П.Каптерев та інші). В середині XIX століття прогресивні ідеї, пов'язані з цією проблемою, знайшли своє вираження у працях М.Чернишевського, М.Добролюбова, П.Лесгафта, Б.Ленського, С.Золотарьова.

Виклад основного матеріалу. Сім'я – це невелика соціальна група, до якої входять поєднані шлюбом чоловік і жінка, їх діти (власні або усиновлені), кровні родичі, інші особи пов'язані родинними зв'язками з подружжям.

Життєдіяльність сім'ї реалізується через основні її функції: матеріально-економічну; житлово-побутову; репродуктивну; комунікативну; виховну.

Сім'я є також персональним середовищем життя і розвитку дитини, яке зумовлює спосіб життя та її соціальне існування. Особливості цього характеризують параметри: соціально-культурний; соціально-економічний; техніко-гігієнічний; демографічний.

Сучасні сім'ї різноманітні, і від того, в якій саме живе дитина, залежить, яким змістом наповнюється процес формування її особистості. Умовно сім'ї поділяють на благополучні та неблагополучні.

Благополучна сім'я – це сім'я з високим рівнем внутрішньої моральності, духовності, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами вирішення сімейних питань.

До благополучних сімей можна віднести:

- сім'ї, що поважають дітей. Дітей у таких сім'ях люблять, шанобливо ставляться до їх думки, знають їх інтереси. Стосунки дітей та дорослих базуються на взаєморозумінні, порядності, відвертості, взаємоповазі. Дитина у такій сім'ї почуває себе повноправним членом.
- чуйні сім'ї. Якщо спостерігати зовні, то відносини між батьками та дітьми благополучні, однак їм бракує теплоти, взаєморозуміння й взаємоповаги. Між батьками та дітьми спостерігається певна дистанція. В таких сім'ях всі питання батьки вирішують самі, лише формально цікавлячись думкою дітей. Діти в таких сім'ях поважають батьків, але їм не вистачає ініціативи.
- матеріально орієнтовані сім'ї. Це сім'ї, в яких головний акцент покладається на достаток. У дітей з раннього віку виховується прагматизм, вмінні в усьому вбачати лише вигоду для себе. Духовний світ дітей та їх батьків бідний. Найчастіше батьки зайняті добуванням коштів і досить мало часу відводять для спілкування із своїми дітьми.

Неблагополучна сім'я – це сім'я, яка через об'єктивні або суб'єктивні причини втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній виникають несприятливі умови для виховання дитини.

Неблагополучні сім'ї можна класифікувати наступним чином:

- неповні сім'ї. Як правило дітей у таких сім'ях виховує мати, яка зайнята зароблянням грошей і не може приділити своїй дитині достатньо уваги. Діти в такій сім'ї залишені самі на себе.

- ворожі сім'ї. У таких сім'ях діти – ізгої. Їх не люблять, не поважають, стежать за їх вчинками, карають. Через відсутність взаєморозуміння, нелюбов один до одного в сім'ї часто виникають конфлікти.
- антисоціальні сім'ї. Бать в таких сім'ях, як правило, зловживають алкоголем, наркомани, ведуть аморальний спосіб життя. Стосунки між батьками та дітьми зазвичай конфліктні, аморальність батьків негативно впливає на свідомість і поведінку дітей.
- сім'ї соціального ризику. До таких відносять незахищені сім'ї, що потребують підтримки і допомоги з боку суспільства, держави. Це багатодітні, малозабезпечені сім'ї, з дітьми-інвалідами, батьками-інвалідами. З ряду причин вони не мають можливості повноцінно займатися вихованням дітей[3].

Розуміння та врахування особливостей сучасної сім'ї соціальними педагогами і батьками сприяють реалізації її виховних можливостей.

До найважливіших особливостей сучасної сім'ї належать:

1. Зміна ціннісних орієнтацій дітей і їх батьків.
2. Відокремлення молодшої сім'ї від родини.
3. Зменшення чисельності сім'ї.
4. Специфічність соціального укладу в міських та сільських сім'ях.
5. Залежність виховання від рівня освіти батьків.
6. Вплив соціально-педагогічних умов на самореалізацію.
7. Обмеження позитивного впливу соціального оточення дитини.
8. Нерозуміння батьками механізмів формування гуманних взаємин з дітьми, їх прагнення до рольової або особистісної позиції.

Робота з батьками є невід'ємною частиною роботи соціального педагога. Для роботи з батьками він спирається на батьківський колектив, вищим органом якого є батьківські збори.

Виховання дітей у сім'ї – складний і суперечливий процес, на який впливають різні фактори: матеріально-економічна забезпеченість, соціальний стан, рівень освіти батьків, місце проживання (місто, село), звичаї і традиції в сім'ї, кількість членів сім'ї, ставлення до дітей і багато чого іншого. Найбільший вплив на дітей мають їхні батьки – мати й батько..

Мета виховання в сім'ї – сформувати всебічно гармонійно розвинену особистість і такі її якості, які допоможуть їй гідно перебороти труднощі й перешкоди, що трапляються в житті.

Завдання сімейного виховання – розвивати інтелект і творчі здібності, первинний досвід трудової діяльності, емоційну культуру й фізичне здоров'я дітей, виховувати їх у моральному й естетичному плані. Не менш важливі завдання сім'ї полягають у тому, щоб забезпечити матеріальні можливості й умови для зростання і розвитку дитини, прищеплювати вміння і навички самообслуговування, виховувати повагу до старших, почуття власної гідності, відповідальність за здійснення вчинків, культуру поведінки й спілкування, нетерпимість до прояву брутальності, нецукта, хамства.

Принципи сімейного виховання (Л.Д. Столяренко, С.І.Самігін):

- гуманність і милосердя до дитини;
- відкритість і довірливість у відносинах з дітьми;
- залучення дітей до життєдіяльності сім'ї як її повноправних учасників;

- оптимістичність взаємин у сім'ї;
- послідовність у своїх вимогах (не вимагати неможливого);
- надання посильної допомоги дитині, готовність відповісти на її питання;
- заборона фізичних покарань[3].

Досягнення єдності педагогічних вимог сім'ї та школи покладено на педагогічний колектив. Для цього використовуються різноманітні форми співробітництва: індивідуальні, групові, колективні.

Індивідуальні форми роботи дозволяють встановити особистий контакт соціального педагога з усіма батьками, з'ясувати сутність педагогічної позиції сім'ї, тактовно допомогти батькам зрозуміти і виправити помилки, якщо вони є, або використати, зробити надбанням усіх кращий довід сімейного виховання, або вжити рішучих заходів щодо оздоровлення виховної ситуації в сім'ї.

Найбільш поширеними формами індивідуальної роботи з батьками є бесіди і консультації в школі або при відвідуванні соціальним педагогом сім'ї учня. Також застосовуються і групові методи роботи. До групи підбираються батьки із схожих родин. Наприклад неповні сім'ї, сім'ї, де батькам бракує певних педагогічних знань, родини зі стійкими сімейними конфліктами, сім'ї, батьки в яких дуже суворі й надмірно вимогливі, або такі, де немає єдиних вимог з боку батька й матері та інші. З такими родинами розробляється конкретна програма ліквідації прорахунків у вихованні.

Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи є співробітництво школи і сім'ї, яке передбачає належний рівень педагогічної культури батьків. Тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх соціальними педагогами до виховної роботи. Найпоширенішими методами роботи з батьками є:

- педагогічний лекторій.
- позакласний педагогічний всеобуч.
- університет педагогічних знань.
- підсумкова річна науково-практична конференція батьків з проблем виховання.
- день відчинених дверей.
- класні батьківські збори.
- відвідування батьків вдома.
- листування.
- консультації батькам.
- запрошення батьків до школи.
- тематичні вечори запитань і відповідей.
- ознайомлення батьків з психолого-педагогічною літературою.

Основними завданнями виховання є:

- 1) виховання фізично і морально здорової особистості, забезпечення необхідних умов для повної реалізації можливостей розвитку дитини, повноцінного психічного та духовного її становлення, формування навичок здорового способу життя;
- 2) створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, взаєморозуміння, чуйності, доброзичливості, належних умов для розвитку почуттів;
- 3) засвоєння базових моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, здатності піклуватися про молодших і немічних;
- 4) забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоводу, рідної мови, звичаїв, обрядів, виховання в них

- національної свідомості, самосвідомості;
- 5) виховання поваги до законів, прав і свобод людини, розвиток громадянської і соціальної відповідальності;
 - 6) залучення дітей до світу знань, виховання поваги до науки, школи і вчителя, розвиток прагнення до освіти і творчого самовдосконалення;
 - 7) включення в спільну побутову та господарську діяльність, розвиток рис творчої, працелюбної особистості, формування почуття власності та навичок господарювання;
 - 8) формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти прекрасне і потворне в мистецтві і житті, забезпечення умов для практичної творчої діяльності дітей;
 - 9) статеве виховання дітей, розвиток моральної чистоти, поваги до жінки, почуття дружби, кохання, підготовка до подружнього життя, прищеплення навичок виховання дітей у сім'ї;
 - 10) розвиток внутрішньої свободи, здатності до об'єктивної самооцінки і саморегуляції поведінки, почуття власної гідності, поваги до себе, відповідальності за свої вчинки, здатності до морального самовдосконалення [2].

Стосовно педагогічних здібностей батьків, то до найважливіших із них варто віднести вміння належно організувати комунікативну діяльність, налагоджувати внутрішньосімейні взаємини і найголовніше, встановлювати правильні стосунки з дітьми.

Формуючи у дитини сумлінність, совісність, батьки мають не тільки контролювати виконання нею своїх обов'язків, доручень, а й допомагати віднаходити найраціональніші засоби дій у кожному конкретному випадку.

У виховному процесі школи, крім педагогів, беруть участь батьки, працюючи в класних та загальношкільних батьківських комітетах, виконуючи рекомендації, прохання вчителів.

Адресовані батькам рекомендації, прохання найчастіше стосуються таких аспектів шкільного життя:

- *проведення безпосередньої роботи з дитьми*: індивідуальної (наставництво, шефство), групової (керівництво гуртком за інтересами);
- *надання організаційної допомоги вчителю*: наприклад, сприяння в проведенні екскурсій (надання транспорту, забезпечення путівками), організація зустрічей з цікавими людьми, комплектування класної бібліоте-

ки, клубу аматорів книги тощо;

- *участі у зміцненні матеріальної бази школи, вирішенні господарських питань* (допомога в обладнанні кабінетів, виготовлення обладнання, приладів, ремонт школи тощо).

Дбаючи про ефективну взаємодію з батьками, соціальний педагог повинен враховувати важливість таких чинників:

- 1) запрошення батьків до співробітництва.
- 2) дотримання позиції рівноправності.
- 3) визнання важливості батьків у співпраці.
- 4) вияв любові, захопленості їх дитиною.
- 5) пошук нових форм співпраці.

Процес налагодження взаємодії з батьками ефективний за дотримання соціальним педагогом психолого-педагогічних правил та вимог. До них належать:

- використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків;
- довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні;
- педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї;
- життєстверджуючий, мажорний настрій при вирішенні проблем виховання, опора на позитивні риси дитини, орієнтація на успішний розвиток особистості.

Висновки. Педагогічні колективи шкіл володіють значним психолого-педагогічним потенціалом, завдяки якому можуть надати батькам суттєву допомогу у вихованні дітей, сприяти покращенню внутрішньосімейного мікроклімату, встановленню адекватних взаємин між дорослими і дітьми. Недостатність відповідних знань у значній кількості дорослих членів сімей, невміння (а то й небажання) деяких батьків пізнати свою дитину, її вікові та індивідуальні особливості негативно позначаються на її розвитку, формуванні ціннісних орієнтацій.

Виконання батьками громадських доручень з виховання дітей у школі або за місцем проживання – найбільш перспективна форма підвищення педагогічної культури батьків, озброєння їх педагогічними знаннями та досвідом. Саме така допомога школі особливо цінується дітьми і підлітками, сприяє зближенню учня з батьками і на цій основі – успішному розв'язанню багатьох складних питань виховання.

Література та джерела

1. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. /За ред. О.О.Любара. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 450с.
2. Педагогіка. Навчальний посібник /В.М.Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ «Вінницька обласна друкарня», 2001. – 200с.
3. Пермяков О.А. Педагогіка: Навч. посіб. / О.А.Пермяков, В.В.Морозов. – К.: Знання, 2006. – 171с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене / М.М.Фіцула. – К.: «Академвидав», 2006. – 560с.

В статье проанализированы подходы к решению проблемы успешного взаимодействия семьи и школы в современных условиях. Рассмотрена классификация семей, особенности современной семьи, цели, задачи и принципы семейного воспитания. Автором доказано, что важным условием эффективной учебно-воспитательной работы является сотрудничество школы и семьи, которое предусматривает надлежащий уровень педагогической культуры родителей. Тесная взаимосвязь школы и семьи может развиваться благодаря педагогическому образованию родителей и привлечению их социальными педагогами в воспитательной работе.

Ключевые слова: воспитание, взаимодействие школы и семьи, сотрудничество, педагогическое образование, педагогическая культура.

The article is focused on the analysis of approaches to resolving the issue of successful interaction between family and school under current circumstances. The article also details on classification of families, particularities of a modern family, purpose, objectives, and principles of family education. The author proves that cooperation between school and family is an important

prerequisite for efficient educational and upbringing work which implies a proper level of parents' pedagogical culture. A close-knitted relationship between school and family can be developed due to parents' pedagogical education and their involvement into education activities by social workers.

It is submitted that execution of public assignments on children's upbringing at school or at place of residence by parents is the most viable form of improvement of parents' pedagogical culture, enhancement of their pedagogical knowledge and experience. The said assistance to school is highly estimated by children and adolescents, facilitates trust-based relations between a pupil and parents, and consequently helps to successfully resolve a wide range of various complex educational matters.

Key words: education, interaction between school and family, cooperation, pedagogical education, pedagogical culture.